

«Сейфуллин оқулары – 16: Жаңа формациядағы жастар ғылыми – Қазақстанның болашағы» атты халықаралық ғылыми-теориялық конференциясының материалдары = Материалы Международной научно-теоретической конференции «Сейфуллинские чтения – 16: Молодежная наука новой формации – будущее Казахстана». - 2020. - Т.І, Ч.3 - С.106-109

ДИЗАЙН:ЭТИКАЛЫҚ ЖӘНЕ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕР

Тоқанаева А.Р.

Адам табиғатпен өзінің өмір сүру тарихында онымен әртүрлі деңгейде және жан - жақты салада өзара байланыста болады.

Өркениеттің дамуы қоршаған ортаны танумен бірге, сонымен қатар оның жаңашаландырылуына да байланысты. Ғылыми техникалық өрлеуге байланысты табиғат ортасындағы өзгерістер де адамдардың өмір сүру деңгейіне әсер етеді мысалы, оның әлеуметтік жағдайына, қоршаған ортаға деген эстетикалық көзқарасына, сонымен өатар жаңа әлемде өзін тануына. Дизайн өнері қоршаған ортаны танып білудің құралы, жеке болып қалыптасудың өмірдегі үйлесімділік әдісі.

Өнеркәсіпке дейінгі кезеңде адам және оның табиғаттық ортамен өзара қарым-қатынасы өмір сүру дейгейінде болды, ауа райының және басқа да факторлардың әсеріне, сол кезде адамдар табиғаттың заңымен және оның күшіне икемделіп, қоршаған ортамен үйлесімділікте өмір сүрді. Өндірістік кәсіпорынды қалыптастырған сәттен бастап адамдардың өмір сүру қажеттілігінде туындаған жаңашылдықтар үшін табиғи ресурстарды пайдалану, тасымалдау барысында бір-біріне деген қатынастары араласа бастады. Адам мен қоршаған ортаның өзара қарым - қатынасы тұтынушылық саласына ауып кетті. «Экологиялық дизайн» түсінігі заманауи ғылымда және жобалық тәжірибеде қалыптастырылуы жалғасуда. А. В. Уварованың ойынша, экологиялық дизайн – жобалық қызметтің түрі, заттық және кеңістіктік өнерде көрінген саналы немесе ішкі сезіммен табиғи өзгерістердің болуы. Экологиялық дизайнның мақсаты адамдардың және қоршаған ортаның қанынастарының тұрақтылығы болып табылады. Кез келген табиғи өзгерістер, яғни адамның сезімінің тереңінде қабылданғандығы немесе ғылыми ізденістердің нәтижесін білгендігі, заттық әлемде өзін көрсетуі әбден мүмкін. Экологиялық дизайнның нысаны болып оның әдістемелік қосымшасы, яғни табиғатпен қатар адамдарға да ықпал ететін, сол адамның өзінің ықпалы, оның әлеуметтік, мәдени және психологиялық қажеттіліктері, олардың экологиялық мәселелермен байланыстары. Осы кезде нақты шекаралар жоқ, яғни бұл қызметтің жобалық түрін анықтау үшін, оның қағидалары анық емес, әрине сондықтан да экологиялық дизайн өнімдерін бұйым дей алмаймыз [1,18 б].

Айтылып жатқан мәселерді шешудің басты бағыттарының бір бастамасы жобалау мәдениетіне экологиялық тәсіл, ол адамдардың құрайтын өнімдеріне шектеулер енгізбек. Дизайн жобасы, бүгінгі таңда адамның заттық кеңістіктік ортасында барлық жағынан да қалыптасуына қатысады,

анығырақ айтсақ ғылыми –техникалық әдіспен бірге, философиялық концепциялық шығармашылық – бейнелеу ретінде. Экологиялық ойлау, бүгінгі күні ол этикалық норма болып табылады [2,976]. Қазіргі уақыттағы заманауи дизайнерлік технологияда пайдаланатын материалдардың басымдылық сапасына экологиялық тәсілмен даярланатын заттармен бірге, оның табиғи түстер гаммасының ерекшеліктерімен қатар оның екінші рет қайта даярлау мүмкіндігін де есепке алуға болады.

Адамдардың шығармашылық жобасы әрекетіндегі саладағы дизайн өнері, өз тарапынан өмір сүру үлгісінде ерекшелендірілген эстетикалық концепцияны құрайды, бұл жерде қоғамның толық дамуындағы бейнені тауып және де жеке дара болуында. Дизайнерлік өнімнің тұтынушылық және эстетикалық сапасын адамның іс - қимылдық әрекеті анықтайды, сол уақыттағы бостандығы, табиғатқа қатысты құқығының шектеулілігіне байланысты. Дизайнердің ролі бұл процессте өте жоғары себебі, заманауи дизайнерлер адам өміріне қажетті эстетикалық ұсыныстарды қалыптастырады. Күнделікті қолдануға арналған заттарды толық пайдалануда және саналы қысқартуды болжамдағанда, бүгінгі таңда нысандарды ұзақ мерзімге қолданудың дизайн – жобалануына бағыттайды.

Экодизайн саласының ықпалына жобалық тәжірибенің сан - саласы түседі. Ең маңызды міндеттердің бірі – адамның өмір сүру кеңістігінің дизайн ортасының жобасын құруда, суретші – дизайнер табиғаттың ұсынған өз тартуымен бірге оның эстетикалық және материалдық құндылықтарын пайдаланады. Жалпы табиғат байқаған жанға өзінің кескіні, концепциясы, конструкциясы арқылы заманауи дизайнерлік технологиялық шешімдерге жақындығын көрсетіп тұрады. Экодизайнның негізгі бағыты ретінде биоморфтық, бионикалық, органикалық деп қарастырсақ онда, олар нысандардың жасалуында өздерінің орнын табады мысалы, жиһаз заттарында, костюмдерде, графикада. Алайда, экодизайнның өзінің небір жаңа технологиясымен бірге әлемді кереметтей көркемдеуге қарама – қайшылық та туындайды, бұл жерде кейбір дизайнерлер жәй ғана табиғи материалдарды пайдалануды ұсынады, әсіресе дәстүрлі процесстерді ұсынады, сондықтан олар табиғаттың өте төменгі дейңгейдегі материалдарды пайдаланғандықтан, кейбір үлкен сұраныстағы бұйымдардан бас тартады. [3, 112 б].

Скандинав елдерінде сәулет пен дизайн саласының тұрақты дамуына бағытталған мемлекеттік бағдарламалар даярланған. 1970 жылдардан бастап қоғамда «тұрақты даму» концепциясы әлемде орнығу үшін бірнеше этаппен жүрді [4, 154 б]. Стокгольмде 1972 жылы ООН конференциясында қоршаған ортаның мәселелері мен дамытылуы деп алғашқы рет көтерілді. 1987 жылы жасаған Норвегияның премьер-министрі Гре Харлем Брундтландтың «Біздің ортақ болашағымыз» атты ООН да жасаған баяндамасының тарихтағы аса ерекше орны болды, онда «тұрақты дамуда» экономикалық, әлеуметтік, мәдени және экологиялық құрушылар енгізілуі керек делінген. Жоғарыда баяндалған аспектілерді басшылыққа ала отырып, дизайн және тұтас жобалық өнер, қойылған міндеттерді жүзеге асыратын бірден бір құрал

болып табылады. Бұл концепцияның келесі даму этабы 1992 жылы ООН конференциясының Рио-де-Жанейрода және 1996 жылы Стамбулда жалғасты.

Форумда әрбір елді жеке алып қарағандағы мәселелер жайында және сол міндеттерді мүмкіндігінше әлеуметтік тәсілмен, әрбір мәселені шешуге тартты [5,122б.]. Халықаралық конференцияларда қызмет жасау шеңберінде кешендік принципті қолдану және өнердің кереметтей мүмкіндігін қарастыруға, адамдардың рухани азығы бола алатындығына орай жасалуын, сонымен қатар дұрыс құрылуына мән берілуі аталды. Дизайн өнері қай уақытта болмасын ол заманауи қоғамдағы өмір сүру ортасына енеді, шығармашылық тартымдылықты және эстетикалық ұсынысты көрсетеді. Бұқаралық мәдениетте «дизайн» туралы түсінік керек терминнің бірі болды, дизайнерлік ойдың бастамасының өміріндегі толық интеграциясы деген шешімге келуге болады.

Экологиялық дизайн, өнер деп танылды және әлеуметтік маңызды жоба, көп жағдайда қоршаған ортаға деген сүйіспеншілікті қалыптастырады мысалы, адамдардың күнделікті тіршілігінде қажет болатын ресурстардың экономиясы мен заттардың ұзақ уақыттық сақталуын жетілдіру. Шығармашылық жобада жоғарғы деңгейдегі назар өндірістің экологиялық технологиясына бөлінеді, оның материалдық және энергия көлемділігіне, қоршаған ортаға қауіпсіздігіне, қызмет көрсету мерзімінің аяқталуында оны жоюдың мүмкіндігі. Бұндай тәсілдер заттардың көзін жоюға ғана арналмаған, оның эстетикалық сапасына, бекер емес заманауи шешімдердің бейнелеу құралдарының үнемделуіне қарай болжамдануы, жалпы шешімдердің аздығы, адамдарға масштаб жағынан да құрылымы жағынан да «қолөнерлігі» тарапынан басқаша үлгіні жасау.

«Дизайн экологиялық және әлеуметтік жағынан жауаптылыққа ие болуы керек», – деп америка дизайнері Виктор Папанек айтқан [6, 154 б]. Заманауи суретші – дизайнер құндылық деңгейді біледі, өз өнерінде экология мәселелерін шешуге ұмтылады. Жобалық қызметті бастапқы этапта қалыптастыра бастағанда инновациялық материалдар мен технологиялар пайда болуында экологиялық мәселелер сыртта қалып жатты. Жасанды материалдар әлеміндегі жаңашылдық табиғатқа айтарлықтай зиян әкелді. Суретшілер өзінің басты міндеті заттарда эстетикалық тартымдылықты жасау керек деп ой түйді, осылайша қоршаған ортаға жақсы қарау, өндіріс технологиясының даярлығына мән беріп, күнделікті туындайтын мәселелерді шешуге бағытталды. Заманауи дизайнерлер суретшілердің туындыларына табиғатпен үйлесімділігі бойынша қарайды. Олар бүгінгі таңда заттарды белсенді түрде орнынан ауыстыруды есепке алады, оның қызметін, сонымен қатар оның бұрынғысына да мән береді, яғни өндірісі мен сақталуы, және де болашағына – көзін жою болмаса қайтадан пайдалану. Міне осындайларды есепке алып дизайнер жаңа тұтынушылық ұсыныстарын қалыптастырады, олар табиғи ресурстарды сақтау, стилдік және технологиялық жоспарда сұраныста болуын, дизайн өнерінде эстетикалық қабылдауды қалыптастырады, экологиялық трендтерді енгізеді [7,37б.]. Бұл процесстер

барысында дизайнерлік өнім мен табиғат әлемімен сыртқы байланысты сақтау қажет, бұзушылыққа жол бермеу, табиғатты аялау. Толық құрылыстармен тығыздалған орта аса агрессивті бола бастады, жер әлемді көптеген ауыр техникамен және керексіз заттармен толтырып. Заманауи дизайнның шығармашылық концепциясы, жоғарыдағы факторлардың ықпалымен қалыптасқандықтан, адамдардың жан дүниесімен үйлесімдік жағынан бөтен болып көрінуде, осылайша нақтылықты қабылдауда теріс ұғымға итермелейді.

Қорытындылай келе айтарым, дизайн материалдық мәдениеттің толық қалыптасуына ықпал етеді, әлемнің эстетикалық заңдылығымен маңызды тәртіптілікті құрушы бұқаралық сана болып танылады. Дизайнерлік технологияла мақсатты және нақты адамдардың ойын жүзеге асырады, мысалы, өткенді жаңашаландырады, жетілдіреді, осы сәтті шығармашылық тұрғыда өткізеді, болашақты сезінеді және құрайды. Дизайнның экологиялық аспектілері өте керемет туындыларды жасайды, табиғатпен жоғарғы сапалылығы және айтқысыз байланысымен ерекшеленеді, сонымен қатар заттың қайталанбастық эксклюзивтілігімен мұңдалап тұрады. Міне, нақ осындай экологиялық тәсілдері заттарға деген жаңаша бетбұрысты қалыптастырады. Сонымен қатар күнделікті қолданысқа түсетін заттар өнердің құнды туындысы ретінде қабылданып отырады. Эстетиканы дамыту негіздері мен өнер дәстүрінің тартымдылығы экологиялық мәдениет пен этиканы дамытады, бір тұтастық рухани принциптік сапасы мен заманауи шығармашылық дизайнның аксиологиялық базисі болып табылады.

Әдебиеттер тізімі

1. Уваров А.В. Экологический дизайн: теория и методология экологического проектирования. М., 2015. – 190 с.
2. Уилсон Д. Экологический дом. М., 2008. – 143 с.
3. Дизайн XXI в. / под ред. Ш. Филл, П. Филл.; пер. А. Шипилов. М.: Аст: Астрель, 2008. – 192 с.
4. Daniel E. Williams Sustainable Design: Ecology, Architecture, and Planning. America 2007. 274p.
5. Тимофеев М.А. Дизайн в Швеции: история концепций и эволюция форм. М., 2006. – 285 с.
6. Папанек В. Дизайн для реального мира. М.: Д. Аронов, 2008. – 416 с.
7. Корнилова А.А., Ильясова А.С. Экологический подход в дизайне как инновационный метод проектирования // Научный журнал «Вестник КазГАСА» - 2016 № 4. – 36-41 с.
8. Alexandra Medina-Borja. Smart Things as Service Providers: A Call for Convergence of Disciplines to Build a Research Agenda for the Service Systems of the Future. – Mary-land, USA. :Institute for Operations Research and the Management Sciences (INFORMS), 2015